

Ergenlerin Bilgisayar ve İnternet Kullanım Düzeylerinin Sosyal Kaygı ve Akran İlişkilerine Etkilerinin İncelenmesi

Investigating the Impacts of Adolescents' Computer and Internet Use on Their Social Anxiety and Peer Relationships

İ Aleyna Yalçınkaya¹, İ Rahime İmamoğlu², İ Ece Tecim³, İ Hilal Uymaz⁴, İ Ebru Uysal⁵,
İ Lügen Ceren Güneş⁶, İ Neriman Aral⁷, İ Selim Tosun⁶

¹Okul Öncesi Öğretmeni, Net Koleji/Neşem Anaokulu, Trabzon, Türkiye

²Okul Öncesi Öğretmeni, Şanlıurfa Sultantepe İlköğretim Okulu, Şanlıurfa, Türkiye

³Çocuk Gelişimci, Antalya, Türkiye

⁴Çocuk Gelişimci, Balıkesir, Türkiye

⁵Çocuk Gelişimci, Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul, Türkiye

⁶Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü & Doktora Programı Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

⁷Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye

Amaç: Ergenlerin bilgisayar ve internet kullanım düzeylerinin sosyal kaygı ve akran ilişkilerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: İlişkisel modelde planlanan araştırmaya 380 ergen dahil edilmiştir. Araştırmada, genel bilgi formu, Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği ve Akran İlişkileri Ölçeği kullanılmış, veriler t-testi, tek yönlü varyans analizi ve korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Erkeklerin internet ve bilgisayar kullanımlarının, kızlardan daha yüksek olduğu, ergenlerin yarısının internet ve bilgisayarı günde bir-beş saat, çoğunluğunun günde dokuz saatten fazla kullandığı, sonuncu grupta sosyal kaygı puanının en yüksek olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin internet ve bilgisayar kullanmadıkları durumlarda huzursuzluk, kızgınlık ve öfke belirtileri gösterdiği, internet kullanımı arttıkça sosyal kaygının arttığı, internet ve bilgisayar kullanımını azaltmaya yönelik girişimlerde bulunan, internet ve bilgisayar kullanımı sebebiyle arkadaşları arasında sürekli problem yaşayan ergenlerin sosyal kaygı puanları ile akran ilişkileri puanlarının yüksek olduğu, bu durumdan okul başarısı etkilenen, internet kullanmadığı durumda huzursuzluk, kızgınlık yaşadığını belirten ergenlerin sosyal kaygı puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Ergenlerin sosyal kaygı ve akran ilişkileri puanları arasında anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Sonuç: İnternet ve bilgisayar kullanımı fazla olan, internet ve bilgisayar kullanılmadığı durumda huzursuzluk, kızgınlık ve öfke belirtileri gösteren, internet ve bilgisayar kullanımını azaltamayan, bu durum nedeniyle arkadaşları ile problem yaşayan ve okul başarısı etkilenen ergenlerin sosyal kaygılarında artış sorunlar olduğu, sosyal kaygı ve akran ilişkileri arasında olumsuz bir ilişki olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergen, internet ve bilgisayar kullanımı, sosyal kaygı, akran ilişkileri

Objectives: This study aimed to investigate the impacts of adolescents' computer and internet use on their social anxiety and peer relationships.

Materials and Methods: We carried out this survey research with 380 adolescents. We performed independent samples t-test, one-way analysis of variance, and correlation analysis to analyze the data collected using a demographic information form, the Social Anxiety Scale for Adolescents, and the peer relationships scale.

Results: We found that the boys used the internet and computer more than the girls. While half of the adolescents used the internet and computer for one to five hours a day, those using the internet and computer more than nine hours a day had the highest mean anxiety score. We also concluded that the participants showed signs of restlessness, irritation, and anger when not using the internet and computer and that increased time spent with the internet and computer contributed to their social anxiety. Those taking initiatives to reduce the internet and computer use and having problems with their friends due to the increased use of the internet and computer obtained significantly higher scores on the scales. The findings also revealed that the adolescents who had poor academic achievement and experienced restlessness and anger due to this situation had significantly higher anxiety scores. Besides, social anxiety was negatively correlated with peer relationships.

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Lügen Ceren Güneş, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü & Doktora Programı Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Tel.: +90 312 381 23 50 / 6571 **E-posta:** lugencerenkian@gmail.com / lckian@ankara.edu.tr **ORCID:** orcid.org/000-0003-1923-4491

Geliş Tarihi/Received: 05.11.2021 **Kabul Tarihi/Accepted:** 10.04.2022

©Telif Hakkı 2023 Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği / Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, Galenos Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Conclusion: Overall, we concluded that adolescents' levels of the internet and computer use affected their social anxiety and peer relationships and that social anxiety was negatively correlated with peer relationships.

Keywords: Adolescent, internet and computer use, social anxiety, peer relationships

Giriş

Bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi teknolojik araçlar ve internet artık her evde bulunmakta ve çok sayıda insan gibi ergenler de zamanlarının büyük bir kısmını bu araçlarla geçirmektedir.¹⁻⁵ İnsan hayatının en önemli dönemlerinden biri olan, hem yeni duruma uyum sağlamaya çalışan hem de kim olduğunu ve yeterliliklerini sorgulamaya başlayan ergenlerin^{6,7} bağımsız olarak hareket etmek istemeleri, arkadaş ortamlarının ön plana çıkması, bir gruba ait olduğu duygusu ile birlikte teknolojik araçlara karşı ilgisinin giderek artması ergenleri bilgisayar ve internet ortamına çekmektedir.^{8,9} Araştırmalar çocukların yedi yaşından önce internet kullanmaya başladıklarını¹⁰ ve çok erken yaşlardan itibaren teknolojik araçların birçoğunu yoğun bir şekilde kullandıklarını^{11,12} göstermiştir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından her yıl düzenli bir şekilde yapılan 16-74 yaş hane halkı bilişim teknolojileri anketi 2021 yılı sonuçlarına göre; konutlarda internet erişim oranının %92,0 olduğu ve bireylerin %82,6'sının internet kullandığı saptanmıştır. Cinsiyete göre internet kullanımı ise erkeklerde %87,7, kadınlarda %77,5 olarak bulunmuştur. Katılımcıların %80,5'inin 2021'in ilk çeyreğinde interneti ya her gün ya da haftada en az bir kez düzenli olarak kullandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca 6-15 yaş arası çocuklar haftada ortalama 12 saat 25 dakika ders, 6 saat 59 dakika ise ders dışı amaçlar için internet kullanmaktadır.¹³ Yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi toplumun çoğunluğunun internete erişebildiği ve bu doğrultuda da dijital araçlardan cep telefonu, tablet bilgisayar gibi araçları yoğun bir şekilde kullandığı anlaşılmaktadır.¹⁴

Bilgisayar ve internetin kullanımının yoğunlaşması ile birlikte "doğru internet kullanımının" yaygınlaşmasının aksine, her geçen gün daha da fazla ergen sosyal ortamlarda etkileşimi ve iletişimi minimum seviyede tutup sanal ortamda maksimum seviyede kalmayı tercih etmektedir.¹⁵ Bu durum, bilgisayar ve internetin ergene sağladığı kolaylıklardan ziyade verdiği zararları ön plana çıkarmaktadır.¹⁶ Yapılan araştırmalarda bilgisayar ve interneti yoğun bir şekilde kullanan ergenlerin uygun olmayan bilgisayar ve internet kullanımı sonucunda yalnızlık, sosyalyalıtım, saldırganlık gibi duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadıkları, bunlarla birlikte bu grupta depresyon ile dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu semptomlarının gözlemlendiği, sağlık sorunlarının meydana geldiği, internet bağımlılığına doğru bir gidişin söz konusu olduğu¹⁷⁻²⁵ ortaya konulmuştur. İnterneti ve bilgisayarı yoğun bir şekilde kullanan ergenlerin yaşam koşullarının ve arkadaşlık ilişkilerinin ciddi boyutta zarar gördüğü vurgulanmaktadır. İnternette fazla zaman geçiren ergenlerin kendini ifade etme, olumlu bir kişilik geliştirme, psikolojik doyuma ulaşma gibi becerilerden mahrum kaldığı ve zamanlarının çoğunu sanal dünyada geçirdikleri için sosyal yaşantıdan koptukları ortaya konmuştur.^{26,27} Bu

koşullarda yaşayan ergenlerin akran ilişkilerinin ve sosyal kaygı düzeylerinin incelenerek konu ile ilgili gerekli çalışmaların yapılması ve önlemlerin alınması önemli görülmektedir. Bu noktadan hareketle araştırmada, 12-15 yaş arasındaki ergenlerin internet ve bilgisayar kullanma düzeylerinin sosyal kaygı ve akran ilişkileri üzerine etkilerini incelemek amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, veri toplama yöntemi ile verilerin değerlendirilmesine ve analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma nicel boyutta olup tarama ve ilişkisel araştırma yöntemi kullanılarak planlanmıştır.

Tarama araştırma yöntemi, betimleyici bir araştırma yöntemidir ve genellikle belirli bir konu veya alan hakkında katılımcıların, algıları, ilgileri, becerileri, yetenekleri, tutumları ve diğer benzer özellikleri saptamak amacıyla kullanılır. İlişkisel araştırma yöntemi ise iki ya da daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişimin olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlayan bir araştırma yöntem olup bu yöntemde değişimin olup olmadığı, eğer olmuşsa bunun nasıl olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır.²⁸

Örneklem

Araştırmanın çalışma grubu, Türkiye'deki farklı illerden kartopu örneklemi yöntemiyle erişilen, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 12-15 yaş arası ergenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem hesabı, evreni bilinmeyen örneklem hesabına göre bulunmuştur. Araştırmaya gönüllü katılan ve ölçekleri eksiksiz dolduran 380 ergenin %72,4'ünün erkek, %27,6'sının kız; %11,1'inin 12 yaşında, %12,8'inin 13 yaşında, %19,5'inin 14 yaşında, %56,6'sının 15 yaşında olduğu bulunmuştur.

Ölçüm Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak "Genel Bilgi Formu" ile "Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ)" ve "Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ)" kullanılmıştır.

Genel Bilgi Formu ergenlerin cinsiyetleri, yaşları ile internet ve bilgisayar kullanma durumlarını belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ): La Greca ve ark.²⁹ tarafından çocuklarda sosyal kaygıyı ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek, sonrasında La Greca ve Lopez³⁰ tarafından ergenler için uyarlanmıştır.³¹ Türkçe uyarlama çalışmaları ise Aydın ve Tekinsav Sütçü³¹ tarafından gerçekleştirilmiştir. ESKÖ, 22 maddeden ve olumsuz değerlendirilme korkusu (ODK), genel

durumlarda sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma (G-SKHD) ve yeni durumlarda sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma (Y-SKHD) olmak üzere üç farklı faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ODK için 0,83, G-SKHD alt boyutu için 0,68, Y-SKHD için 0,71 ve ölçeğin tamamına ilişkin 0,88'dir. Ölçeğin iki yarım güvenilirlik katsayıları 0,67 ile 0,85 arasında değişirken, alt boyutlar arasındaki korelasyon değerleri 0,51 ile 0,89 arasında saptanmıştır.³¹ Bu çalışmada çalışma grubundan alınan puanlara göre ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin Cronbach alfa katsayısı 0,88'dir.

Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ): Kaner³² tarafından sosyal kontrol ve sosyal öğrenme kuramlarına dayalı olarak ergenlerin akran ilişkilerini incelemek amacıyla geliştirilmiştir. AİÖ toplam 18 maddeden, "bağlılık", "güven ve özdeşim", "kendini açma", "sadakat" olmak üzere dört alt ölçekten oluşmaktadır. AİÖ'nün boyutlarının açıkladığı toplam varyans %54,3'tür. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı "bağlılık" alt ölçeği için 0,86, "güven ve özdeşim" alt ölçeği için 0,69, "kendini açma" alt ölçeği için 0,58, "sadakat" alt ölçeği için 0,58 ve ölçeğin tamamına ilişkin 0,86'dır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,93'tür. Ölçeğin iki yarım güvenilirlik katsayıları 0,60 ile 0,84 arasında değişmektedir. Bu çalışmada çalışma grubundan alınan puanlara göre ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin Cronbach alfa katsayısı 0,88 ve maddelerin toplam test puanları ile korelasyonu 0,18 ile 0,69 arasında bulunmuştur. Bu çalışmada çalışma grubundan alınan puanlara göre ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin Cronbach alfa katsayısı 0,85'tir.

Etik Boyut

Aydın ve Tekinsav Sütçü³¹ tarafından Türkçeye uyarlanan ESKÖ'nün ve Kaner³² tarafından geliştirilen AİÖ'nün kullanım izinleri ölçek sahibi araştırmacılardan e-posta yoluyla alınmıştır. Ayrıca Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (no: 2021/3, tarih: 14.04.2021) resmi izin alınmıştır. Son olarak, araştırmaya katılan 12-15 yaş arası ergenlerden bilgilendirilmiş onayları alınmıştır.

Veri Toplama Yöntemi

Verilerin toplanması aşamasında araştırmacılar tarafından oluşturulan "Genel Bilgi Formu", "ESKÖ" ve AİÖ kullanılmış ve bu form ve ölçekler çevrimiçi veri toplama araçlarından olan Google Forms (<https://www.google.com/forms/about/>) aracılığı ile toplanarak elektronik ortama aktarılmıştır. Çalışmaya katılım

gönüllülük esasına dayandırılmıştır. Formun doldurulabilmesi için katılımcılara kartopu yöntemi ile ulaşılmaya çalışılmıştır. Anketi cevaplamaya geçmeden önce çalışmaya katılım sağlamak için katılımcılara, çalışma ile ilgili bilgilerin yazılmış olduğu bir metin sunulmuş ve onlardan çalışmaya katılmayı onaylamaları istenmiştir. Çalışmaya katılmayı kabul etmeyen kişilerin soruları görmesi, gerekli ayarlar yapılarak engellenmiştir. Araştırmanın verileri 5 Nisan-12 Mayıs 2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmaya katılım yaklaşık olarak 15-20 dakika sürmüştür.

İstatistiksel Analiz

Verilerin analizinde Statistical Package for Social Sciences SPSS versiyon 26.0 (IBM Inc., Armonk, NY) paket programdan yararlanılmıştır. Araştırmada toplanan verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine göre değerlendirilmiş³³ ve değerlerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda, verilerin frekans ve yüzde değerleri belirlenmiş, verilerin analizinde bağımsız değişkenlere bağlı farklılığın belirlenebilmesi için bağımsız grup sayısı iki ise t-testi analizi, ikiden fazla grup karşılaştırmasında tek yönlü varyans analizi ve ölçeklerden alınan puanlar arasındaki ilişkinin yönü ile gücünü belirlemek için ise Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. P-değeri 0,05 olarak kabul edilmiştir (çift-yönlü).

Bulgular

Ergenlerin internet ve bilgisayar kullanma düzeylerinin sosyal kaygı ve akran ilişkileri üzerine etkilerini incelemek amacıyla yapılan bu çalışma ile elde edilen verilerin analizi sonucunda saptanan bulgular, aşağıda detaylı bir şekilde sunulmuş ve tartışılmıştır.

Araştırmaya katılan ergenlerin cinsiyetlerine göre sosyal kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu [$t(378)=2,621$; $p<0,05$] görülmektedir. Erkeklerin sosyal kaygı puanlarının ($\bar{X}=63,7$) kız ergenlerden ($\bar{X}=59,2$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin cinsiyetlerine göre AİÖ'den alınan puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan ergenlerin internet ve bilgisayarı kullanma süresine göre sosyal kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F=3,275$; $p<0,05$). Bu farklılığın dokuz saat ve

Tablo 1. Araştırmaya dahil edilen ergenlerin internet ve bilgisayarı kullanma süresine göre ölçek puan ortalamaları ve varyans analizi (n=380)

Ölçek	Kullanma süresi	n	$\bar{X}$	SS	F	p-değeri	Fark
ESKÖ	1-4 saat	211	61,78	14,81	3,275	0,039	3-1 3-2
	5-8 saat	110	61,21	14,21			
	9 saat ve fazla	59	67,00	17,36			
AİÖ	1-4 saat	211	59,62	10,56	0,505	0,604	
	5-8 saat	110	60,59	11,55			
	9 saat ve fazla	59	61,07	13,50			

ESKÖ: Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği, AİÖ: Akran İlişkileri Ölçeği, SS: Standart sapma

daha fazla internet ve bilgisayar kullananlar ile diğer gruplar arasında olduğu, sosyal kaygı puanının en yüksek bu grupta olduğu saptanmıştır. İnternet ve bilgisayarı kullanma süresine göre akran ilişkiler ölçeğinden alınan puan ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur ($p>0,05$).

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen ergenlerin internet ve bilgisayar kullanımı ihtiyacının sürekli artması durumuna göre sosyal kaygı ($F=9,254$; $p<0,05$) ve akran ilişkileri ($F=7,526$; $p<0,05$) ölçeklerinden alınan puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. İnternet ve bilgisayar kullanımı ihtiyacının sürekli arttığını belirten ergenlerin sosyal kaygı puanları ile akran ilişkileri puanları diğer gruplara göre daha yüksektir.

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen ergenlerin internet ve bilgisayar kullanımını azaltmaya yönelik girişimlerine göre sosyal kaygı ($F=3,242$; $p<0,05$) ve akran ilişkileri ($F=4,263$; $p<0,05$) ölçeğinden alınan puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. İnternet ve bilgisayar kullanımını azaltmaya yönelik bazen girişimlerde bulunan ergenlerin sosyal kaygı puanları ile akran ilişkileri puanları diğer gruplara göre daha yüksektir.

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya dahil edilen ergenlerin internet ve bilgisayar kullanmadığı durumda huzursuzluk, kızgınlık ve öfke yaşama durumuna göre sosyal kaygı (internet: $F=8,207$; $p<0,05$) (bilgisayar: $F=7,553$; $p<0,05$) ölçeğinden alınan puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. İnternet ve bilgisayar kullanmadığında sürekli huzursuzluk, kızgınlık ve öfke yaşayan ergenlerin sosyal

kaygı puanları en yüksektir. Ergenlerin internet kullanmadığı durumda huzursuzluk, kızgınlık ve öfke yaşama durumuna göre AİÖ'den alınan puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamasına ($p>0,05$) rağmen bilgisayar kullanmadığında huzursuzluk, kızgınlık ve öfke yaşama durumuna göre akran ilişkileri ($F=4,439$; $p<0,05$) puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir. Bu duyguları hissetmeyen ergenlerin akran ilişkilerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlerin planladığı süreden daha fazla internet ve bilgisayar kullanma durumlarına göre sosyal kaygı ölçeğinden alınan puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F=8,661$; $p<0,05$). Bu farklılığın sürekli planladığından daha fazla internet ve bilgisayar kullananlar ile diğer gruplar arasında olduğu ayrıca bu grupta bulunan ergenlerin en yüksek sosyal kaygı puanına sahip olduğu saptanmıştır. Planlanandan daha fazla internet ve bilgisayarı kullanma durumlarına göre akran ilişkiler ölçeğinden alınan puan ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan ergenlerin internet ve bilgisayar kullanımı sebebiyle arkadaşları arasında problem yaşama durumlarına göre sosyal kaygı ($F=12,032$; $p<0,05$) ve akran ilişkileri ($F=3,555$; $p<0,05$) ölçeklerden alınan puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir. İnternet ve bilgisayar kullanımı sebebiyle arkadaşları arasında sürekli problem yaşayan ergenlerin sosyal kaygı ve akran ilişkileri puanları en yüksektir.

Tablo 2. Araştırmaya dahil edilen ergenlerin internet ve bilgisayar kullanımı ihtiyacının sürekli artmasına göre ölçek puan ortalamaları ve varyans analizi (n=380)

Ölçek		n	$\bar{X}$	SS	F	p-değeri	Fark
ESKÖ	Evet	130	66,25	16,65	9,254	0,000	1-2
	Hayır	99	57,75	13,32			
	Bazen	151	62,20	14,10			
AİÖ	Evet	130	62,81	12,19	7,526	0,001	1-3
	Hayır	99	60,38	11,35			
	Bazen	151	57,65	9,99			

ESKÖ: Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği, AİÖ: Akran İlişkileri Ölçeği, SS: Standart sapma

Tablo 3. Araştırmaya dahil edilen ergenlerin internet ve bilgisayar kullanımını azaltmaya yönelik girişimlerine göre ölçek puan ortalamaları ve varyans analizi (n=380)

Ölçek		n	$\bar{X}$	SS	F	p-değeri	Fark
ESKÖ	Evet	103	60,62	15,78	3,242	0,040	1-3
	Hayır	175	61,63	14,46			
	Bazen	102	65,60	15,33			
AİÖ	Evet	103	61,32	12,84	4,263	0,015	2-3
	Hayır	175	58,33	10,11			
	Bazen	102	62,01	11,32			

ESKÖ: Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği, AİÖ: Akran İlişkileri Ölçeği, SS: Standart sapma

Tablo 4. Araştırmaya dahil edilen ergenlerin internet ve bilgisayar kullanmadığı durumda huzursuzluk, kızgınlık ve öfke yaşama durumlarına göre ölçek puan ortalamaları ve varyans analizi (n=380)

Ölçek		n	$\bar{X}$	SS	F	p-değeri	Fark	
İnternet	ESKÖ	Evet	68	67,99	18,44	8,207	0,000	1-2
		Hayır	174	59,56	13,95			
		Bazen	138	63,29	14,03			
	AİÖ	Evet	68	62,63	12,13	2,319	0,100	
		Hayır	174	60,01	11,11			
		Bazen	138	59,04	11,09			
Bilgisayar	ESKÖ	Evet	50	69,98	18,77	7,553	0,001	1-2 1-3
		Hayır	240	61,55	14,56			
		Bazen	90	60,56	13,30			
	AİÖ	Evet	50	59,74	14,00	4,439	0,012	2-3
		Hayır	240	61,31	11,16			
		Bazen	90	57,19	9,57			

ESKÖ: Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği, AİÖ: Akran İlişkileri Ölçeği, SS: Standart sapma

Tablo 5. Araştırmaya dahil edilen ergenlerin internet ve bilgisayar kullanımı sebebiyle arkadaşları arasında problem yaşama durumlarına göre ölçek puan ortalamaları ve varyans analizi (n=380)

Ölçek	n	$\bar{X}$	SS	F	p-değeri	Fark	
ESKÖ	Evet	58	71,16	17,64	12,032	0,000	1-2 1-3
	Hayır	219	60,91	14,11			
	Bazen	103	60,72	14,22			
AİÖ	Evet	58	62,97	13,16	3,555	0,030	1-3
	Hayır	219	60,33	10,76			
	Bazen	103	58,10	11,13			

ESKÖ: Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği, AİÖ: Akran İlişkileri Ölçeği, SS: Standart sapma

Araştırmaya katılan ergenlerin bilgisayar kullanım süresinin okul başarısını olumsuz etkileme durumlarına göre sosyal kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F=14,961$; $p<0,05$). Bilgisayar kullanımından dolayı okul başarısı olumsuz etkilenen ergenlerin en yüksek sosyal kaygı puanına sahip olduğu saptanmıştır. Ergenlerin bilgisayar kullanım süresinin okul başarısını olumsuz etkileme durumlarına göre AİÖ'den alınan puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ergenlerin sosyal kaygı seviyeleri ve akran ilişkilerinin düzeyleri arasındaki ilişkinin Pearson korelasyon analizine göre negatif ve anlamlı ($r=-0,110$; $p<0,05$) bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu verilere göre ergenlerin sosyal kaygı seviyesi arttıkça arkadaşlık ilişkilerindeki niteliğin azalmakta olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma

Ergenlik döneminde fiziksel, biyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda değişimler çok hızlı yaşanmaktadır. Sosyal çevredeki değişiklikler, ergenlerin sosyal ilişkilerine ve sosyal kaygı seviyelerine büyük ölçüde etki edebilmektedir.³⁴ Bu araştırmada, ergenlerin internet ve bilgisayar kullanma düzeylerinin sosyal kaygı ve akran ilişkileri üzerine etkilerini

incelemek amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda erkeklerin sosyal kaygı puanlarının kız ergenlerden daha yüksek olduğu, dokuz saat ve daha fazla internet ve bilgisayar kullanan, internet kullanmadığı durumda huzursuzluk, kızgınlık yaşadığını belirten, istememesine rağmen daha fazla internet ve bilgisayar kullanan, internet kullanmadığında huzursuzluk, kızgınlık yaşadığını belirten ergenlerin sosyal kaygı puanının yüksek olduğu saptanmıştır. Bu duyguları hissetmeyen ergenlerin akran ilişkilerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma sonucundan elde edilenler değerlendirildiğinde internet ve bilgisayarı fazla kullanan ergenlerin sosyal kaygılarının yüksek olduğu görülmektedir.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında, sosyal kaygının cinsiyetle ilişkisine dair karışık sonuçlar mevcuttur. Bazı araştırmalar sosyal kaygının cinsiyetle ilgili olmadığını belirtirken³⁵⁻³⁷, bazıları ise kızların sosyal kaygı seviyelerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.^{31,38} Gürgan ve Demirel'in³⁴ gerçekleştirdiği araştırmada, ergenlik çağındaki kızların, sosyal medyada kendilerine yönelik yapılan yorumlar nedeniyle erkeklerden daha yüksek sosyal kaygı hissettikleri saptanmıştır. Erkek ergenlerin daha çok kaygı yaşamasında kızlar kadar sosyal desteklere daha uzak oldukları, yaşadıkları

sorunları kendilerinin çözmeye çalışmaları desteklere karşı kapalı olmaları etkili olabilir. Ergenlerin gelişimsel özelliklerinin süreçte etkili olduğu söylenebilir.

Ergenlerin internet ve bilgisayarı yoğun bir şekilde kullanmaları, internet bağımlılığı riskini artırabilir. Araştırmalara göre, internet bağımlılığı ile internet kullanım süresi arasında pozitif bir korelasyon olduğu, internet kullanım süreleri arttıkça internet bağımlısı olma veya internet bağımlılığına daha fazla yatkınlık gösterdikleri³⁹⁻⁴⁹ belirlenmiştir. Ko ve ark.⁵⁰ internet bağımlılığı olanlarda sosyal kaygı semptomlarının azalmasıyla birlikte internet bağımlılığının da azaldığı vurgulamaktadır. Aral ve Gürsoy'un⁵¹ gerçekleştirdiği araştırmada, ergenlerin internete geçirdikleri sürenin fazla olduğu ve telefonları ile ilgili ilişki tanımlarında "bağımlılık", "ihtiyaç" ve "arkadaş" kavramlarının öne çıktığı belirlenmiştir.

İnternet ve bilgisayarın çok fazla kullanılması, kullanılmadığında huzursuzluk yaşanması sosyal kaygı puanlarının yükselmesine,⁵² ergenlerin yalnızlık yaşamalarına⁵³ neden olmaktadır. Yen ve ark.⁵⁴ sosyal kaygının çevrimiçi ve gerçek yaşam etkileşimiyle olan ilişkisini, depresyon ve internet bağımlılığı bağlamında ele almıştır. Bu çalışmada, katılımcıların internet üzerinde aktif oldukları zamanlarda sosyal kaygı seviyelerinin azaldığı, çevrimiçi olmadıklarında ise arttığı saptanmıştır. Ayrıca, çevrimiçi sosyal etkileşim sırasında yaşanan sosyal kaygı belirtilerinin, gerçek hayattaki sosyal etkileşimlere kıyasla daha az olduğu belirlenmiştir. Lee ve Stapinski⁵⁵ ergenlerin sosyal kaygıyı azaltmak için çevrimiçi sosyal etkileşimlere yöneldiğini belirtirken, Erwin ve ark.⁵⁶ sosyal kaygı yaşayan bireylerin, yüz yüze iletişimin potansiyel tehditlerini minimize etmek için genellikle çevrimiçi iletişimi tercih ettiklerini vurgulamıştır. Gürkan ve Demirel³⁴, yaptığı çalışmada, ergenlerin sosyal medyada, günlük yaşamlarındaki ilişkilere göre daha az sosyal kaçınma göstererek ve daha az rahatsızlık duyarak yeni sosyal ilişkiler kurdukları saptanmıştır. Bu, ergenlerin sosyal kaygıyı hafifletmek için belirli bir strateji benimsediklerini göstermektedir.

Araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi internet ve bilgisayar kullanımındaki artışın ergenlerin birçok sorun yaşamalarına neden olduğu, gerçek sosyal etkileşimlerinde sosyal kaygı düzeylerinin artış gösterdiği, sosyal medyada sosyal ilişkiler geliştirdikleri, yaşadıkları sorunların da ergenlerin sosyal kaygılarının artmasına neden olduğu söylenebilir. Ayrıca Aslan ve Koç⁵⁷'un da belirttiği gibi ergenler arasında sosyal kaygının yaygın olması, sosyal kaygının genellikle ergenlik döneminde görülmeye başlaması da sosyal kaygının artmasında etkili olabilir.

İnternet kullanmadığında huzursuzluk, kızgınlık yaşamadığını belirten ergenlerin akran ilişkilerinin; internet ve bilgisayar kullanımı sebebiyle arkadaşları arasında sürekli problem yaşayan, internet ve bilgisayar kullanım ihtiyacının sürekli arttığını belirten ergenlerin sosyal kaygı ve akran ilişkileri puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Selfhout ve ark.'na⁵⁸ göre internet kullanımının iletişim harici olması ve kurulan arkadaşlıkların kalitesinin düşük olması ergenin sosyal ortam ve durumlardan korkmasına, çekinmesine ve depresif belirtiler

yaşamaya yol açmaktadır. Savcı⁵⁹ lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımlarını yordamada sosyal kaygı ve akran ilişkilerinin önemli değişkenler olduğunu belirlemiştir.

Bilgisayar kullanımından dolayı okul başarısı olumsuz etkilenen ergenlerin en yüksek sosyal kaygı puanına sahip olduğu saptanmıştır. Kubey ve ark.²⁰ internet bağımlılığı üzerine yaptığı araştırmada internet bağımlılığı olan kişilerin aşırı internet kullanımı nedeniyle akademik sorunlar yaşadıklarını ve diğer gruba göre daha yalnız oldukları belirlenmiştir. Benzer şekilde Eldeleklioğlu ve Vural Batık⁶⁰ gerçekleştirdiği araştırmada, düşük akademik başarıya sahip bireylerin internet bağımlılığı puanlarının yüksek olduğunu, internet kullanım süresinin artmasıyla bağımlılık puanının da arttığını ve internet bağımlılığı ile yalnızlık ile utangaçlık arasında pozitif bir ilişki var olduğunu tespit etmiştir.

Çalışmaya katılan ergenlerin sosyal kaygı seviyeleri ve akran ilişkilerinin düzeyleri arasındaki ilişkinin Pearson korelasyon analizine göre negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu verilere göre ergenlerin sosyal kaygı seviyesi arttıkça arkadaşlık ilişkilerindeki niteliğin azalmakta olduğu tespit edilmiştir. Ergenler üzerinde yapılan çalışmalarda, akran ilişkileri ile sosyal kaygı arasındaki bağlantı incelendiğinde, sosyal kaygının akran ilişkilerine zarar verdiği, buna karşılık akran ilişkilerinin sosyal kaygıya karşı koruma sağladığı belirlenmiştir.⁶¹⁻⁶³ Bu çalışmanın sonuçları ile diğer çalışma sonuçları incelendiğinde korelasyon sonuçlarının benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu çalışmada, ergenlerin sosyal kaygı seviyesinin artmasının, onların arkadaşlık ilişkilerinin niteliğinin azalmasına yol açtığı görülmektedir. Sosyal kaygı yaşayan ergenlerin sosyal ortamlara girdiklerinde, bu kaygıyı yaşama nedenlerine bağlı olarak arkadaşlık ilişkisi kuramayabileceği ve arkadaşlık ilişkilerinin olumsuz etkilenebileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın Kısıtlılıkları

Araştırma, 12-15 yaş arasındaki araştırmaya katılmayı kabul eden ergenler ile ergenlerin "Genel Bilgi Formu" ile ESKÖ ve AİÖ'ye vermiş oldukları yanıtlar ile sınırlıdır.

Sonuç

Araştırma sonucunda, erkeklerin sosyal kaygı puanlarının kız ergenlerden daha yüksek olduğu, dokuz saat ve daha fazla internet ve bilgisayar kullananların, internet kullanmadığı durumda huzursuzluk, kızgınlık yaşadığını belirten, planlamasından daha fazla internet ve bilgisayar kullanan, bilgisayar kullanımından dolayı okul başarısı olumsuz etkilenen, bilgisayar kullanmadığında sürekli huzursuzluk, kızgınlık ve öfke hisseden ergenlerin sosyal kaygı puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu duyguları hissetmeyen ergenlerin akran ilişkilerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. İnternet ve bilgisayar kullanımı ihtiyacının sürekli arttığını belirten, internet ve bilgisayar kullanımını azaltmaya yönelik bazen girişimlerde bulunan, internet ve bilgisayar kullanımı sebebiyle arkadaşları arasında sürekli problem yaşayan ergenlerin sosyal kaygı puanları ile akran ilişkileri puanlarının

yüksek olduğu saptanmıştır. Ergenlerin sosyal kaygı seviyeleri ve akran ilişkilerinin düzeyleri arasındaki ilişkinin negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

- Ergenlerin sosyal kaygılarını azaltacak, sosyal etkileşime ve akran etkileşimine teşvik edecek programlar geliştirilebilir. Ergenlerin akranları ile yüz yüze etkileşimini destekleyecek ve yüz yüze iletişimin önemini vurgulayacak çalışmalar ve eğitimler yapılabilir.

- Okul öncesi eğitimden başlamak üzere tüm eğitim kademelerinde görev yapan eğitimciler çocukların internet ve bilgisayar kullanımı konusunda bilinçlendirebilir ve buna yönelik olarak çeşitli çalışmalar yürütebilir. Ergenlere ve ebeveynlere yönelik internet ve bilgisayarın doğru kullanımı, internet ve bilgisayar bağımlılığının olumsuz etkileri, sanal ortamda karşılaşılabilecek siber zorbalıklar konularında bilgilendirici çalışmalar yapılabilir.

- Alanında uzman kişiler tarafından; uzun süreli internet ve bilgisayar kullanımının zararları, internet ve bilgisayar kullanımının azaltılması için öneriler ve uygulanabilecek programlar ve tüm bunlara yönelik duygu düzenleme becerileri ile ilgili ebeveynlere, öğretmenlere ve ergenlere eğitimler verilebilir.

Etik

Etik Kurul Onayı: Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (no: 2021/3, tarih: 14.04.2021) resmi izin alınmıştır

Hasta Onayı: Araştırmaya katılan 12-15 yaş arası ergenlerden bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Editörler kurulu ve editörler kurulu dışında olan kişiler tarafından değerlendirilmiştir.

Yazarlık Katkıları

Konsept: A.Y., R.İ., E.T., H.U., E.U., L.C.G., N.A., Dizayn: L.C.G., N.A., Veri Toplama veya İşleme: A.Y., R.İ., E.T., H.U., E.U., Analiz veya Yorumlama: L.C.G., N.A., S.T., Literatür Arama: A.Y., R.İ., E.T., H.U., E.U., L.C.G., N.A., S.T., Yazan: A.Y., R.İ., E.T., H.U., E.U., L.C.G., N.A., S.T.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar tarafından finansal destek almadıkları bildirilmiştir.

Kaynaklar

1. Cook D. Meeting the challenges: ICT, early literacy and the role of the educator. *Education* 3-13. 2001;29:27-32.
2. Kabakçı I, Odabaşı HF. Teknolojiyi kullanmak ve teknogerçekçi olabilmek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2004;4:19-28.
3. Kaumbulu BM. Effective technology integration for digital literacy development in kindergarten through second grade. *Eğitim Bilimleri alanında Doktora için Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*. Walden University. Minnesota, MN: 2011.
4. Özel N. Araştırma görevlilerine bilgi ve iletişim teknolojileri bağlamında bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması. *Yayınlanmamış Doktora tezi*. T.C. Ankara Üniversitesi SBE Bilgi ve Belge Yönetimi AD. Ankara: 2013.
5. Tor H, Erden O. İlköğretim öğrencilerinin bilgi teknolojilerinden yararlanma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Turkish Online J Educ Technol*. 2004;3:120-130.
6. Gander MJ, Gardiner HW. Onur B (Çev. Ed.) *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. İmge Kitabevi. Yedinci Baskı, Ankara 2010; s. 617-618.
7. Smith P. Öztekin Ç (Çev.). *Ergenlik*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul: 2017.
8. Saracho O, Spodek B. A future research agenda for early childhood science and technology. In: Saracho O, Spodek B (Eds.). *Contemporary Perspectives on Science and Technology in Early Childhood Education*. Information Age Publishing. Charlotte, NC 2008; pp. 167-181.
9. Öztürk Yılmaztekin E, Olgan R. Eğilimler ve konular: Okul öncesi dönemde teknoloji kullanımı ile ilgili yapılan çalışmaların gözden geçirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2013;32:421-440.
10. Karakuş T, Çağiltay K, Kaşıkçı D, Kurşun E, Ogan C. Türkiye ve Avrupa'daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*. 2014;39:230-243.
11. Aral N, Doğan Keskin A. Examining 0-6 year olds' use of technological devices from parents' points of view. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*. 2018;5:317-348.
12. Sapsağlam Ö. Social media awareness and usage in preschool children. *International Journal of Eurasia Social Sciences IJOESS*. 2018; 9: 728-746.
13. TÜİK. Hane halkı bilişim anketi 2021. <https://www.tuik.gov.tr/adresinden> 16.09.2021 tarihinde erişilmiştir.
14. Selwyn N, Odabaşı HF. Çocuklar ve gençlerin dijital yaşamla mücadeleleri. Odabaşı HF, ed. *Dijital yaşamda çocuk içinde* (Odabaşı HF, Editör). Pegem Akademi Ankara 2017. S.1-18.
15. Ceyhan AA. Ergenlerin problemleri internet kullanım düzeylerinin yordayıcıları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 2011;18: 85-94.
16. Esen E. Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi EBE Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı. İzmir 2010.
17. Anderson CA, Bushman BJ. Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: a meta-analytic review of the scientific literature. *Psychol Sci*. 2001;12:353-359.
18. Kaess M, Durkee T, Brunner R, Carli V, Parzer P, Wasserman C, Sarchiapone M, Hoven C, Apter A, Balazs J, Balint M, Bobes J, Cohen R, Cosman D, Cotter P, Fischer G, Floderus B, Iosue M, Haring C, Kahn JP, Musa GJ, Nemes B, Postuvan V, Resch F, Saiz PA, Sisask M, Snir A, Varnik A, Žibera J, Wasserman D. Pathological Internet use among European adolescents: psychopathology and self-destructive behaviours. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 2014;23:1093-1102.
19. Kerber CS. Problem and pathological gambling among college athletes. *Ann Clin Psychiatry*. 2005;17:243-247.
20. Kubey RW, Lavin MJ, Barrows JR. Internet use and collegiate academic performance decrements: Early findings. *J Commun*. 2001;51:366-382.
21. Karayağız Muslu G, Bolşık B. Çocuk ve gençlerde internet kullanımı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2009;8:445-450.
22. Öner K, Arslantaş H. Internet addiction in high school students, affecting factors and relationship between internet addiction and depression risk. *Jurnal Medical Brasovean*. 2018;1:38-49.
23. Taylan HH, Işık M. Sakarya'da ortaokul ve lise öğrencilerinde internet bağımlılığı. *Turkish Studies (Elektronik)*. 2015;10:855-874.

24. Tsitsika A, Janikian M, Schoenmakers TM, Tzavela EC, Olafsson K, Wójcik S, Macarie GF, Tzavara C, Richardson C. Internet addictive behavior in adolescence: a cross-sectional study in seven European countries. *Cyberpsychol Behav Soc Netw*. 2014;17:528-535.
25. Yang CK, Choe BM, Baity M, Lee JH, Cho JS. SCL-90-R and 16PF profiles of senior high school students with excessive internet use. *Can J Psychiatry*. 2005;50:407-414.
26. Öztapak MÜ. Problemlı İnternet Kullanımı Olan Ergenlerin İnternet Kullanımına İlişkin Duygu ve Görüşlerinin İncelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 2018;8:1022-1055.
27. Zorbaz O. Lise öğrencilerinin problemlı internet kullanımının sosyal kaygı ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C.Hacettepe Üniversitesi SBE Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı. Ankara 2013.
28. Karasar N. Bilimsel araştırma yöntemi. Nobel Akademi Yayıncılık. Ankara 2011.
29. La Greca AM, Dandes SK, Wick P, Shaw K, Stone WL. Development of the Social Anxiety Scale for Children: Reliability and concurrent validity. *J Clin Child Psychol*. 1988;17:84-91.
30. La Greca AM, Lopez N. Social anxiety among adolescents: linkages with peer relations and friendships. *J Abnorm Child Psychol*. 1998;26:83-94.
31. Aydın A, Tekinsav Sütçü S. Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeğinin (ESKÖ) geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 2007;14:79-89.
32. Kaner S. Akran İlişkileri Ölçeği ve Akran Sapması Ölçeği geliştirme çalışması. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2000;33:77-89.
33. Kim HY. Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. *Restor Dent Endod*. 2013;38:52-54.
34. Gürkan U, Demirel N. Ergenlerin sosyal medya kullanımlarının sosyal ilişkilerine ve sosyal kaygı düzeylerine etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi ASEAD*. 2021;8:79-104.
35. Ayberk A. Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C.Muğla Üniversitesi SBE Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. Muğla 2011.
36. Baltacı Ö, Hamarta E. Üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı, sosyal destek ve problem çözme yaklaşımları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 2013;38:226-240.
37. Göktürk GY. Ergenlerin sosyal kaygı düzeylerinin özgüven ve bazı kişisel demografik özelliklere göre incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi EBE Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. Bolu 2011.
38. Gültekin BK, Dereboy İF. Üniversite öğrencilerinde sosyal fobinin yaygınlığı ve sosyal fobinin yaşam kalitesi, akademik başarı ve kimlik oluşumu üzerine etkileri. *Türk Psikiyatri Derg*. 2011;22:150-158.
39. Ağırtaş A, Güler Ç. Sosyal medya kullanan üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı ve sosyal kaygı durumlarının değerlendirilmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2020;17:76-89.
40. Bayhan V. Lise öğrencilerinde internet kullanma alışkanlığı ve internet bağımlılığı (Malatya uygulaması). *Akademik Bilişim'11 - XIII Akademik Bilişim Konferansı; İnternet Teknolojileri Derneği*. Malatya 2013. S. 917-924.
41. Chou C, Hsiao M-C. Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: The Taiwan college students' case. *Comput Educ*. 2000;35:65-80.
42. Çınar M. Ergenlerin problemlı internet kullanım davranışları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi SBE Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. İstanbul 2015.
43. Derin S, Bilge F. Ergenlerde internet bağımlılığı ve öznel iyi oluş düzeyi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 2016;6:35-51.
44. Gölçearsan Ş, Günbatır MS. Ortaöğrenim öğrencilerinde internet bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*. 2012;2:10-24.
45. Nalwa K, Anand AP. Internet addiction in students: a cause of concern. *Cyberpsychol Behav*. 2003;6:653-656.
46. Özlöğün Kurt N. Meslek lisesi öğrencilerinde problemlı internet kullanımı, bilişsel yetenek ve dikkat becerilerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Madde Bağımlılığı AD. İzmir 2014.
47. Tanrıverdi S. Ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi EBE Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. Van 2012.
48. Waldo AD. Correlates of internet addiction among adolescents. *Psychology*. 2014;5:1999-2008.
49. Yılmaz E, Şahin YL, Haseski Hİ, Erol O. Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Balıkesir ili örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi EBAD-JESR*. 2014;4:133-144.
50. Ko CH, Liu TL, Wang PW, Chen CS, Yen CF, Yen JY. The exacerbation of depression, hostility, and social anxiety in the course of Internet addiction among adolescents: a prospective study. *Compr Psychiatry*. 2014;55:1377-1384.
51. Aral N, Gürsoy F, Öz NS, Aysu B, editors. Ergenlerde internet kullanımının öğretmen görüşleri ile incelenmesi. *III Uluslararası Öğretmen Eğitimi ve Akreditasyon Kongresi Bildiri Kitabı (ITEAC 2019)*. Ankara 2019; s. 171- 180.
52. Yılmaz G. Ergenlerde mobil telefon bağımlılığının sosyal anksiyeteye etkisinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Nişantaşı Üniversitesi SBE Psikoloji AD. İstanbul 2015.
53. Çakır Ö, Oğuz E. Lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2017;13:418-429.
54. Yen JY, Yen CF, Chen CS, Wang PW, Chang YH, Ko CH. Social anxiety in online and real-life interaction and their associated factors. *Cyberpsychol Behav Soc Netw*. 2012;15:7-12.
55. Lee BW, Stapinski LA. Seeking safety on the internet: relationship between social anxiety and problematic internet use. *J Anxiety Disord*. 2012;26:197-205.
56. Erwin BA, Turk CL, Heimberg RG, Fresco DM, Hantula DA. The Internet: home to a severe population of individuals with social anxiety disorder? *J Anxiety Disord*. 2004;18:629-646.
57. Aslan H, Koç Z. Ortaokul öğrencilerinin beden imajı ve sosyal kaygı düzeyleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi EKUAD JETPR*. 2018;4:65-77.
58. Selfhout MH, Branje SJ, Delsing M, ter Bogt TF, Meeus WH. Different types of Internet use, depression, and social anxiety: the role of perceived friendship quality. *J Adolesc*. 2009;32:819-833.
59. Savcı M. Ergenlerin sosyal zekâ, sosyal kaygı, akran ilişkileri, internet bağımlılığı ve sosyal bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi EBE Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. İzmir 2017.
60. Eldeleklioğlu J, Vural Batık M. Akademik başarı, internette kalınan süre, yalnızlık ve utangaçlığın internet bağımlılığı üzerindeki yordayıcı etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2013;28:141-152.
61. Festa CC, Ginsburg GS. Parental and peer predictors of social anxiety in youth. *Child Psychiatry Hum Dev*. 2011;42:291-306.
62. Flanagan KS, Erath SA, Bierman KL. Unique associations between peer relations and social anxiety in early adolescence. *J Clin Child Adolesc Psychol*. 2008;37:759-769.
63. Tillfors M, Persson S, Willén M, Burk WJ. Prospective links between social anxiety and adolescent peer relations. *J Adolesc*. 2012;35:1255-1263.